

ПОСИЛЕННЯ БЕХАБІТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МАСМЕДІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТИЛІСТИКО-СИНТАКСИЧНИМИ ЗАСОБАМИ

У статті досліджується бехабітивна функція, з'ясовуються особливості її реалізації за умови використання у висловлюванні виражальних засобів синтаксису. Окреслюється комунікативно-прагматична роль стилістичних фігур у сучасних масмедійних текстах (переважно на матеріалі україномовних телевізійних ток-шоу). Розглядаються функційні завдання тих текстів, що виконують бехабітивну функцію.

Ключові слова: мовленнєвий акт, бехабітив, бехабітивна функція, комунікативно-прагматична функція, функційне призначення, виражальні засоби синтаксису, масмедійне мовлення.

Існує велика кількість таксономій мовленнєвих актів, оскільки мовознавці приймають різні засади для своїх досліджень. Наприклад, лінгвісти Дж. Остін, Ю. Апресян та ін. класифікують акти на підставі різних типів дієслів-перформативів, пояснюючи це тим, що живе спілкування людей у своїй основі перформативне, а окремі мовленнєві акти, які в ньому формуються, мають прихований перформативний характер. Таксономії перформативних дієслів вважають таксономіями й іллокутивних актів, і мовленнєвих актів загалом, оскільки іллокуція – це те, заради чого створюється конкретний мовленнєвий акт. У переважній більшості таксономій мовленнєвих актів виокремлені бехабітиви.

Дослідники подають схожі визначення бехабітивів: 1) бехабітиви – акти, пов'язані з суспільною поведінкою людей [9]; 2) бехабітив – етикетне висловлювання, перформатив, пов'язаний з поведінкою відносно інших людей і покликаний відобразити міжособистісні стосунки та почуття [7, 138]; 3) бехабітив – тип мовленнєвого акту, що характеризує міжособистісні стосунки людей і їхню поведінку [12, 231]. Бехабітиви вміщують поняття реакції на поведінку інших людей, їхню долю; установки і висловлення установок з приводу поведінки певної особи / певних осіб у минулому чи майбутньому. Дж. Остін відносить до бехабітивів вибачення, подяки, висловлення симпатії (*співчуюю, бажаю щастя, вітаю* тощо), установки (*не звертати уваги, віддавати належне, критикувати, жалітися на, не надавати значення, хвалити, заперечувати* та ін.), етикетні формули при зустрічі та прощанні (*ласкаво прошу, щасливої дороги...*), побажання (*благословляти, проклинати, виголошувати тост*), виклики (*протестувати, оспорювати, заперечувати*) [8, 132]. На сучасному етапі подібні позиції обстоюють, наприклад, А. Месечко і В. Степанов. Лінгвісти подають такі різновиди бехабітивів: вибачення, привітання, похвала, співчуття, прокльон, виклик [6].

Бехабітиви отримали різні назви в таксономіях мовленнєвих актів інших дослідників, наприклад, за Дж. Сьорлем мовленнєвий акт «експерсив» виражає психологічний стан мовця, характеризує міру його відвертості; це акти поздоровлення, вибачення, привітання, співчуття; опорні дієслова: *просити вибачення, співчувати, привітати* [2, 172–173; 11]. Д. Вундерліх називає їх сатисфактивами, відносить до них вибачення, подяки, відповіді, обґрунтування, виправдання [3]. Г. Поцепцов диференціює подібні мовленнєві акти як перформативи (привітання, подяка, вибачення, гарантія, призначення) [4, 161–281; 10, 57–105], К. Бах – як зізнання (вибачення, співчуття, привітання, вітання, подяка, згода) [14], Н. Формановська – як контактиви [12, 266] тощо. Попри термінологічну синонімію більшість філологів визнає факт функціонування бехабітивних мовленнєвих актів.

Бехабітиви реалізують бехабітивну комунікативно-прагматичну функцію. Мета повідомлення, що виконує бехабітивну функцію – координація суспільної поведінки людей. Часто формами вираження функції є формули мовленнєвого етикету. Разом із фатичною функцією бехабітивна належить до контактовстановлювальних функцій [5]. Бехабітивна функція масмедійного тексту часто є допоміжною до інших його комунікативно-прагматичних функцій. Загалом інформаційне й публіцистичне мовлення тяжіє до поліфункційності. Комунікативно-прагматичний вплив висловлювання, що містить бехабітив, може бути інтенсифікований різними мовними засобами виразності, зокрема синтаксичними. Майстерне володіння автора синтаксичними виражальними засобами виступає важливою передумовою комунікативної ефективності тексту.

Бехабітивна функція часто реалізується в текстах засобів масової інформації, особливо в усному мовленні (наприклад, у ток-шоу). Попри те, що і комунікативно-прагматичні функції, і виражальні засоби постійно перебувають у колі зацікавлень мовознавців, певні питання

залишаються недостатньо опрацьованими. Науковцями не висвітлена бехабітивна функція мовлення мас-медіа. Нез'ясована роль стилістико-синтаксичних засобів при увиразненні ними текстів, що містять бехабітиви. Тому дослідження взаємодії бехабітивної функції та засобів синтаксису в масмедійному мовленні є актуальним. Метою статті є виявити особливості реалізації бехабітивної функції за умови використання в тексті виражальних засобів синтаксису. Джерельною базою послужили переважно матеріали телепередач («Майдан», «Свобода слова», «Я так думаю»).

Звернімося до текстів. Наприклад, анафора увиразнює надфразну єдність *Надзвичайно емоційна Ваша промова. Надзвичайно за неї вдячні* (М, 14.01.2007), що реалізує бехабітивну й оцінну комунікативно-прагматичні функції. Експресивізувати бехабітив може ампліфікація, як-от: *Вітаючи всіх сьогодні, хто присутній у студії, а також бачить цю передачу, хотів би спочатку висловити деякі свої міркування відносно цієї проблеми, яку ви підняли* (СБ, 25.10.2010). Текст виконує бехабітивну й імпліцитно актуалізаційну функції (субінформація: *присутні обговорювали певну проблему*).

Ставлення мовця до реципієнта репрезентує градація: *Пане Власенко, однозначно погоджуючись із Вами і будучи солідарним з Вашою правою оцінкою теперішнього закону про вибори, і теперішнього ведення виборчої компанії, і можливих, навіть, наслідків цієї виборчої компанії, я хотів би Вас запитати, якщо дозволите, трошки інше...* (СБ, 25.10.2010) – висхідна градація передує етикетній формулі; відчувається повага мовця до адресата. Поліфункційним текстом реалізовані такі комунікативно-прагматичні функції: 1) фатична (*Пане Власенко*); 2) бехабітивна (*якщо дозволите*); 3) терапевтична ([1: 28]; передбачення: *можливих... наслідків цієї виборчої компанії*); 4) власне репрезентативна (імпліцитно; *існує закон про вибори; зараз проходить виборча компанія*); 5) актуалізаційна (імпліцитно; *пан Власенко надав оцінку*); 6) оцінна (*правою оцінкою*). Виявлені функції належать до різних груп комунікативно-прагматичних функцій (спрямовані на встановлення контакту, на інформування /повідомлення та на коментування /переконання).

Інвертованість зачину може задати виразний тон тексту, що реалізує бехабітивну функцію: *Наших експертів запитуюмо: нові місцеві вибори сприятимуть монополізації влади партією влади чи ефективній діяльності влади усіх рівнів? Відповіді – у режимі бліцу. Почне Володимир Фесенко, директор Інституту імені Горшеніна* (СБ, 14.06.2010). Подібно до раніше наведеного прикладу, цей текст реалізує кілька комунікативно-прагматичних функційних завдань. Бехабітивна функція виявляється в наданні слова учаснику програми. Наявна репрезентативна субінформація (*є експерти; плануються нові місцеві вибори*). Симплока (трикратне повторення лексеми *влади*) акцентує увагу реципієнтів на ключовому понятті надфразної єдності.

Інверсія разом із усиченням увиразнюють прохання *Щодо Вашого питання, яке стосувалося... Нагадайте мені ще раз питання останнє* (ЯТД, 08.06.2005), у якому бехабітивна функція взаємодіє з актуалізаційною (імпліцитний зміст). Подекуди реалізації бехабітивної функції сприяють риторичні фігури, як-от: *Богу дякувати, я поки що не член жодної партії* (ЯТД, 08.06.2005) – формула мовленнєвого етикету є риторичною (оскільки адресат – не якась певна особа, організація чи ін.). «Риторичне вибачення» – саме так можна схарактеризувати тмезис: *Ви мене вибачте, ховають у нормах права свої повноваження* (ЯТД, 17.04.2008). Вибачення є непрямим комунікативним актом, що покликаний посилювати негативне ставлення мовця до посадовців.

Зрідка бехабітивна функція висловлювання інтенсифікується його кільцевим обрамленням: *Прошу, Романе Михайловичу, прошу* [ЯТД, 15.05.2008]. Наведений текст реалізує й іншу контактостановлювальну функцію – фатичну. Вітання: *Сію, вію, повіваю, з Новим роком, а також з новим „Кроком до зірок“ поздоровляю!* (СБ, 28.12.2004) увиразнюють ампліфікація (предикати дії на початку висловлювання, додатки в серединній частині), інверсія (розташування залежних компонентів перед предикатом дії, винесення його на кінець висловлювання). Звукові повтори *Сію, вію, повіваю* надають мовленню мелодійності (евфонічна функція), а окличний характер висловлювання передає піднесений настрій мовця (експресивна функція).

Отже, текст, що виконує бехабітивну функцію, координує суспільну поведінку людей, часто містить формули мовленнєвого етикету. Бехабітивна функція може бути реалізована в текстах, увиразнених різними виражальними засобами синтаксису. Це посилює прагматичну силу бехабітиву навіть тоді, коли стилістичні фігури функціонують у мовленні для інтенсифікації інших комунікативно-прагматичних функцій. Зазвичай комунікативно-прагматична сила бехабітивів підвищується у висловлюваннях із кільцем, ампліфікацією, інверсією, усиченням,

градацією тощо. Риторичні фігури також інколи сприяють виконанню масмедійним текстом бехабітивної функції. Комунікативно-прагматична впливовість мовлення зростає при взаємодії стилістико-синтаксичних засобів, а також при одночасній реалізації кількох функцій. Перспективним є зіставлення функційного навантаження текстів різних стилів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI : Лингвистическая прагматика / ред. Н. Н. Попов ; ред. кол. серии: В. А. Звегинцев (председатель), М. А. Оборина (отв. секр.) и др. – М. : Прогресс, 1985. – С. 3–43.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. [для студентів вищих навч. закладів] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 344 с. – (Альма-матер).
3. Богданов В. В. Классификация речевых актов / В. В. Богданов // Личностные аспекты языкового общения / Ред. И. П. Сусов ; Калинин. гос. ун-т. – Калинин, 1989. – С. 25–37.
4. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка : учебник [для студентов ин-тов и ф-тов иностранных языков] / Ирина Петровна Иванова, Варвара Васильевна Бурлакова, Георгий Георгиевич Почепцов. – М. : Высш. школа, 1981. – 285 с.
5. Мелкумова Т. В. Інтенсифікація фатичної функції масмедійного мовлення синтаксичними засобами виразності / Т. В. Мелкумова // Рецепція України в контексті сучасної мови та літератури : зб. наук. праць : [матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції] (31 березня – 1 квітня 2011 р., м. Дніпропетровськ) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Дн-ськ : НГУ, 2011. – С. 52–58.
6. Месечко А. В. Конкуренция иллокутивных модальностей речевых актов как особое средство характеристики жанрового состава речевой провокации в публичной речи [Электронный ресурс] / А. В. Месечко, В. Н. Степанов // Ярославский Педагогический Вестник. – Режим доступа : http://www.yspu.yar.ru/vestnik/novye_issledovaniy/13_7/.
7. Олешков М. Ю. Основы функциональной лингвистики : дискурсивный аспект : учеб. пособие [для студентов фак. рус. яз. и лит.] / Михаил Юрьевич Олешков ; Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия. – Нижний Тагил, 2006. – 146 с.
8. Остин Дж. Избранное / Джон Остин ; пер. с англ. Л. Б. Макеевой, В. П. Руднева. – М. : Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999. – 332 с.
9. Остин Дж. Л. Слово как действие / Джон Лангшо Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17 : Теория речевых актов. – М., 1986. – С. 22–130.
10. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативные аспекты семантики : монография / Георгий Георгиевич Почепцов (мл.). – К. : Вища шк., 1987. – 132 с.
11. Серл Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Джон Роджерс Серл // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17 : Теория речевых актов. – М., 1986. – С. 170–194.
12. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика : монография / Иван Павлович Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
13. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика : монография / Наталья Ивановна Формановская. – М. : Икар, 2007. – 480 с.
14. Bach K. Speech Acts and Pragmatics [Электронный ресурс] / Kent Bach // Blackwell Guide to the Philosophy of Language. 2003. – Режим доступа : <http://userwww.sfsu.edu/~kbach/Spch.Prag.htm>.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

М	– «Майдан», ток-шоу («5 канал»)
СВ	– «Сільські вісті», газета (м. Київ)
СС	– «Свобода слова», ток-шоу (ICTV)
ЯТД	– «Я так думаю», ток-шоу («1+1»)

В статье исследуется бехабитивная функция, выясняются особенности её реализации при условии использования в высказываниях выразительных средств синтаксиса. Очерчивается коммуникативно-прагматическая роль стилистических фигур в современных массмедийных текстах (в основном, на материале украинско-язычных телевизионных ток-шоу). Рассматриваются функциональные назначения текстов, реализующих бехабитивную функцию.

Ключевые слова: речевой акт, бехабитив, бехабитивная функция, коммуникативно-прагматическая функция, функциональное назначение, выразительные средства синтаксиса, массмедийная речь.

The article presents the research of the behabitive function; the peculiarities of its realization in condition of usage of syntactic expressive means in speech are also clarified here. The communicative-pragmatic role of stylistic figures in the texts of Ukrainian journalism (on the basis of the collected material taken from the Ukrainian talk shows) is characterized in the article. The separate functional tasks of the sentences, which have the behabitive function, are also considered.

Key words: act of speech, behabitive, behabitive function, communicative-pragmatic function, functional purpose, syntactic expressive means, speech of mass media.